

Олена Гриценко,

докторка політичних наук, професорка,
професорка кафедри міжнародних відносин,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
olena.hrytsenko@ukma.edu.ua,
<https://orcid.org/0000-0000-0000-0000>

МЕДІЙНІСТЬ В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ: ВИКЛИКИ, ЗАГРОЗИ ТА ІМПЕРАТИВ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Інформаційна епоха докорінно трансформувала концепт медійності, перетворивши його з атрибута професійних журналістів на всеосяжну соціальну та економічну цінність. Ця трансформаційна зміна, зумовлена децентралізацією виробництва контенту та алгоритмічною персоналізацією, створила безпрецедентні можливості для громадянської участі, але водночас породила низку системних викликів: інформаційний хаос, соціальну поляризацію та зростання дезінформації, особливо в умовах гібридної інформаційної війни та повномасштабної агресії російської федерації проти України. Ці проблемні тригери спонукають до аналізу породжених трансформаційними процесами медійності викликів, визначення рівнів відповідальності, необхідних для забезпечення здорового інформаційного середовища та ключових аспектів цієї трансформації; обґрунтування необхідності упровадження багаторівневого імперативу відповідальності: для творців контенту (медіа та інфлюенсерів), технологічних платформ та, найголовніше, для самої аудиторії через розвиток медіо-інформаційної грамотності (МІГ).

Сучасна медійність характеризується двома взаємопов'язаними процесами: *децентралізацією* та *глибокою персоналізацією контенту*. Децентралізація та «феномен самостійних медіа» (Self-Media), поява глобальних платформ (YouTube,

TikTok, Telegram, X/Twitter) зруйнували традиційну функцію класичних медіа, а саме монополію традиційних медіа на виробництво та розповсюдження інформації. Ця зміна, яку Д. Мак-Квейл (McQuail, 2003) аналізував у контексті «нової медіавідповідальності», призвела до кризи традиційних механізмів підзвітності медіаконтенту. Фейкові новини (fake news), дезінформація та пропаганда поширюються блискавично, використовуючи механізми довіри до «особистих» чи то «інсайдерських» джерел. Це підриває довіру до інститутів і створює реальні загрози для національної безпеки, економіки та суспільної етики. До цих загроз додаються ризики, пов'язані зі штучним інтелектом (ШІ) та інформаційною облудою («deepfake»). ШІ-технології дозволяють створювати високореалістичні, але повністю сфабриковані аудіо- та відеоматеріали. Це унеможливорює довіру до аудіовізуальних доказів і відкриває нові канали для цільової маніпуляції громадською думкою та репутаційної шкоди.

Означені негативні тенденції поширення медійності ускладнюються феноменами «бульбашок фільтрів» (filter bubbles) або «інформаційних бульбашок» (Pariser, 2011) та «ехо-камер» (echo chambers) (Sunstein, 2007). У даному контексті важливо згадати про так звані «алгоритмічні пастки». Цей механізм керується кліками та часом перегляду, створюючи для користувачів персоналізовані «бульбашки фільтрів». Хоча деякі дослідження (Reuters Institute, 2022) стверджують, що онлайн-середовище все ж може забезпечувати більшу різноманітність новин, ніж вважалося, домінування алгоритмічного відбору потенційно створює ризик інтелектуальної ізоляції та радикалізації поглядів (Devin, 2011; Kitchens et al., 2021). Увага користувача стала головним економічним ресурсом, що змушує медіа та інфлюенсерів активно використовувати клікбейт та емоційне маніпулювання. Як наслідок, глибина, збалансованість та достовірність інформації поступаються місцем швидкому, сенсаційному та поверхневому контенту. Це знижує якість суспільного

дискурсу та створює сприятливий ґрунт для поширення емоційно забарвленої дезінформації, яка легко «віруситься», але не сприяє інформованому громадянському вибору (Vargo et al., 2018).

Усвідомлення цих викликів веде до необхідності впровадження багатовекторної системи відповідальності. Навіть в умовах децентралізації, творці контенту, чий вплив є значущим (як традиційні медіа, так і ключові інфлюенсери), повинні мати певні стимули та навіть запобіжники (правові, соціальні, етичні), які б сприяли дотриманню ними принципів медіаетики та підзвітності. МакКвейл (McQuail, 2003) визначає два компоненти підзвітності: відповідальність перед законом (liability) та готовність відповідати (answerability) через етичні кодекси та механізми саморегуляції. Соціальні мережі та пошукові системи, як основні посередники інформаційного обміну, фактично несуть глобальну інституційну відповідальність. Про своєрідну підзвітність у цифрову еру розмірковують й такі дослідники, як Марія Дж. Ф. та Дук Е. (Maria, 2016; Douek, 2019).

Визначимо кілька принципів, що належать до сучасної дискусії про відповідальність технологічних платформ:

- *алгоритмічна прозорість та підзвітність*: необхідність впровадження механізмів, які б не лише фокусувалися на залученні, але й знижували поширення дезінформації та екстремістського контенту, навіть якщо це економічно невигідно. Це вимагає боротьби з алгоритмічним упередженням (algorithmic bias).
- *ефективна модерація*: справедливе та послідовне застосування політики щодо шкідливого контенту та діпфейків (deepfakes), які загрожують суспільній довірі та безпеці. У цьому питанні необхідно дотримуватися балансу між свободою слова та захистом приватних прав.

Медійність в інформаційну епоху є двоїстою силою: вона надає голос мільйонам, розширюючи можливості для комунікації, але водночас створює ідеальні умови для маніпуля-

цій та соціального розколу, що призводить до безпрецедентних загроз, пов'язаних з дезінформацією, поляризацією та зловживанням штучним інтелектом. Для протидії цим загрозам необхідний комплексний підхід у впровадженні та дотриманні імперативу цифрової відповідальності на всіх рівнях: від архітектури глобальних технологічних платформ, етичних стандартів творців контенту до рівня медійно-інформаційної грамотності (МІГ) та критичного мислення кожного громадянина, крім того нагальним є запровадження етичної підзвітності та прозорості медіаплатформ на інституційному рівні. Лише шляхом колективних зусиль суспільство зможе мінімізувати ризики тотальної інформаційної залежності та скористатися її можливостями. Випрацювання такого комплексного підходу є критично важливою стратегією національної та демократичної стійкості в умовах тектонічних змін інформатизації суспільного життя, де медіа перестали бути лише засобом передачі інформації, перетворившись на формуючу силу алгоритмічного впливу на соціальні, політичні та економічні процеси.

Список використаних джерел

- Douek, E. (2019). The Limits of Algorithmic Accountability. *Journal of Free Inquiry*, 4 (1), 121–145.
- Devin, B. (May 31, 2011). Algorithms and the filter bubble ruining your online experience?: Real Time Conversation/ CBS News.
- Kitchens, B., Johnson, R., & Gray, S. (2021). Understanding echo chambers and filter bubbles: the impact of social media on diversification and partisan shifts in news consumption. *Policy & Internet*, 13 (4), 576–601.
- Maria, J. F. (2016). *Accountability in the Digital Age*.
- McQuail, D. (2003). *Media Performance: Mass Communication and the Public Interest*. Sage Publications.
- Pariser, E. (2011). *The Filter Bubble By The Daily Dish. The Filter Bubble*. The Atlantic. <https://share.google/5HZJ6OsCaylEF17lB>.

Reuters Institute for the Study of Journalism. reutersinstitute.politics.ox.ac.uk.

Sunstein, C. R. (2007). *Republic.com*. Princeton University Press.

Vargo, C. J., Guo, L., & Amazeen, M. A. (2018). The effects of news source and article type on perceptions of content credibility and usefulness. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 95 (1), 164–188.